

NYHETSREV NR 3 1998

FRÅN SVENSKA INDUSTRIMINNESFÖRENINGEN

Årets industriminne 1998:

Borns bryggeri

Svenska Industriminnesföreningen ger priset Årets Industriminne 1998 till Borns bryggeri i Alfta.

Motiveringen bygger på flera skäl: kontinuitet, autenticitet, driftform, bransch, geografisk belägenhet samt tillgänglighet. SIM vill särskilt framhålla Borns bryggeri som ett exempel på ett entreprenörskap där tillvaratagandet av kulturarvet varit utgångspunkten.

Bryggeriet fyller dessutom hundra år just i år.

Fyra generationer bryggare

Knappast anade den unge Mathias Berggren att han skulle skapa historia då han låste upp dörren till det igenbommade gårdsbryggeriet i Alfta för några år sedan. Bryggeriet hade varit i familjens ägo alltsedan Mathias farfars far Julius Wilhelm köpte det år 1914. Huvudprodukten var svagdricka.

Mai och Ulf Berggren driver Borns bryggeri tillsammans med sonen Mathias.
Foto: Tom Sandstedt

På 1960- och 70-talen erövrade nya läskedrycker och lättöl marknaden och stora bryggerijättar konkurrerade ut de små, som Born. Bryggeriet lades i malpåse till dess Mathias fick idén att dra igång verksamheten igen, med hjälp av farfar Sixten och pappa Ulf.

Till våra läsare....

SIMs styrelse gläds åt det positiva gensvar vi fått på nyhetsbrevet.

Vår förhoppning är att den ska fylla ett tomrum på ett område där det finns få aktörer idag och erbjuda intressant information i en okomplicerad form.

Vi tar gärna emot fler tips från våra läsare. Framöver kan vi tänka oss att ägna vissa nummer åt olika teman, som exempelvis industrihistorisk film.

Vår logotyp

SIMs vackra och innehållsrika logotyp pryder både vårt Diplom och Nyhetsbrev. Den har gjorts efter ett original i akvarell av konstnären Bertil Kumlien.

Nästa nummer

av SIMs Nyhetsbrev kommer i början av 1999.

PRISUTDELNING och EXTRA ÅRSMÖTE den 21 november

Landshövding Lars Eric Ericsson delar ut priset Årets industriminne 1998 den 21 november, kl 11.00 på Borns bryggeri i Alfta. Alla intresserade hälsas hjärtligt välkomna.

Under eftermiddagen utflykt i Ovanåkers kommun och extra årsmöte. Se sidan 3.

Vad är svagdricka?

Svagdrickan blev en populär måltidsdryck i början av 1900-talet. Den var lite söt, med fyllig kittlande smak och en ofta kraftig doft av jäst.

Tillverkningsprocessen påminner om ölframställning. Malt, humle och jäst är, precis som i öl, huvudingredienser, men man tillsätter sackarin istället för socker, för att det inte ska bildas alkohol.

För att få den rätta bruna färgen tillsätts sockerkulör.

Endast en liten skylt avslöjar att det enkla huset rymmer Borns bryggeri.
Foto: Tom Sandstedt.

Hantverksmässig process

Den gamla utrustningen fanns bevarad varför tillverkningen kan ske med samma hantverksmässiga metoder som förr. Processen går till i princip som den alltid gjort. All brygning och tappning sker för hand. Varje produktionsomgång tar en dryg vecka och resulterar i cirka en kubikmeter dricka.

Vissa moment, som flaskdiskningen och annat efterarbete har dock moderniserats något. Just flaskhanteringen är tidsödande eftersom alla flaskor måste synas, sköljas och diskas för hand. Mathias har uppfunnit en flaskborste som drivs med tryckluft, för att underlätta något.

Så här går det till

Förr eldades ångpannan tills man nådde ett tryck på 3-6 kg. I Born har dock den vedeldade pannan ersatts med en oljeeldad. Via rörledning uppvärms också vattencisternen till rätt temperatur.

Sälja svagdricka

En gammaldags dryck som svagdricka ska förstås säljas i flaskor av traditionell typ. Större delen av Mathias nyföretagarlån gick därför till flaskinköp. Det var inte så enkelt att hitta rätt typ av flaska. Nya buteljer från Ikea, kompletterades med gamla flaskor ur lagret.

Bryggeriet har anpassat sig till moderna kylskåp och säljer numera drickan i enlitersflaskor. Dessa nyttillverkas på ett glasbruk i Tyskland, givetvis med porslinsknopp.

För att bryggeriet ska få

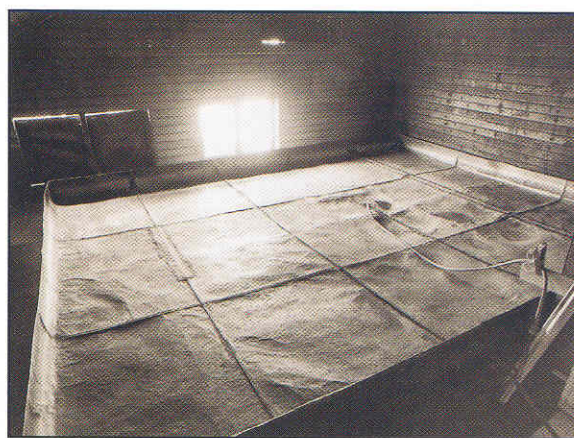
tillbaka sina flaskor har det inrättat ett speciellt försäljningsystem. Drickan körs ut till vissa butiker i närheten, med en pant på 14 kronor per flaska. Därutöver har bryggeriet försäljning under hela veckan. Då måste kunden dock ha med sig en egen tom-butelj eller kagge.

Bryggeriet har en liten museiavdelning där gamla korkar, buteljer och etiketter visas. Kaggarna som användes förr var hartsade på

Malten blandas med vatten i mäskkaret. När vattnet dragit ur de viktigaste ämnena ur malten, utvinns genom temperaturjusteringar socker och äggviteämnen. Därefter silas mäsken bort och vörten som blir kvar pumpas vidare till kokpannan i koppar. Där tillsätts humle som får koka med vörten i 2-3 timmar. Sedan silas humlen bort.

Vörtpumpen för vörten vidare till kylkaret, ett stort täckt kopparkar som det ångar väldeliga ur. Då vörten svalnar sjunker en del partiklar till botten. De tas bort och vätskan får sedan passera över kylelement för att temperaturen ska sjunka ytterligare, till 8-9 grader. Sedan överförs vörten till andra kar där jäst och sackarin tillsätts. Stamvörtstrykan kan nu mätas och ska helst ligga på 3-6 procent maltsockerhalt.

Kylrummet på Born påminner om en jordkällare. Där ligger flera hundra liter dricka och jäser åt gången. Då jäsningsen är avslutad är det dags att tappa upp svagdrickan på flaskor.

Kylkar i falsad kopparplåt i bryggeriets kylskepp.
Foto: Tom Sandstedt.

insidan vilket gav drickan en speciell smak. De fanns i 20, 40, 80 och 160 liter, men ersattes på 1930-talet av flaskor på 5 och 10 liter.

NYTT PÅ DEN INDUSTRIHISTORISKA ARENAN

Stöd från regeringen

Den nya regeringen visar på flera sätt intresse för det industrihistoriska kulturarvet i sina deklarationer.

I *regeringsförklaringen* sägs det kortfattat att det industrihistoriska arvet ska lyftas fram. Museernas roll ska också göras tydligare. Kulturen beskrivs poetiskt som 'samtidens känselspröt in i framtiden'.

I *budgetpropositionen* anslår regeringen sammanlagt 24,5 miljoner kronor till det industrihistoriska arvet, fördelat på tre år; så att det utgår 6,2 miljoner 1999, 12,2 miljoner år 2000 och 6,1 miljoner år 2001.

Förslagen ska finansieras genom omprioriteringar inom kulturområdet.

Utredning om industrihistoriska satsningar

Erik Hofrén, som tidigare bland annat varit chef för Arbetets museum, har fått regeringens uppdrag att utreda hur satsningen på det industrihistoriska arvet under 1999-2001 ska utformas.

Direktiven betonar samverkan och ett demokratiskt synsätt så att många aktörer bereds tillträde. Sats-

ningarna ska också lyfta fram det industrihistoriska kulturarvets omvärld, såsom byggd miljö, traditioner, levnadsskick, vittnesmål och produktionsprocesser.

De första förslagen ska läggas fram vid årsskiftet.

Innovatum

Innovatum, med underrubriken "Futurum och industrisamhällets museum", öppnade i juni på Nohabs gamla industriområde i Trollhättan. Museet kallas en mötesplats där teknik- och samhällsförändringar ska åskådliggöras på olika sätt, vilket ska kunna locka en bred publik. Flera nya tjänster har inrättats, varav någon med forskningsinriktning.

I den stora verkstadslokalen finns utställningar som berättar Nohabs historia, illustrerar 1900-talets industridesign eller lockar till egna experiment med olika tekniska eller fysiska fenomen. Här presenteras också nya innovatörer och via multimediala kan man göra djupdykningar i några av våra största uppfinnarens liv och verksamhet. Ett stort antal datorer ger alla möjlighet att 'surfa på nätet'.

Industrihistorisk mötesplats i Norberg

Denna 'mötesplats' är en ny satsning i Västmanlands län. Inom ramen för den nya organisationen ska forskarskolan TIK (Teknik, Industri, Kulturarv) starta våren 1999, där forskare från flera universitet och högskolor är engagerade. Vidare ska Mötesplatsen arbeta med arkivfrågor, kulturmiljövård och kulturturism. Dag Celsing, KTH, har nyligen tillträtt tjänsten som projektledare.

Industrihistoria i Väst

En ny organisation initierades av Ingegerd Särilvik för något år sedan för att kartlägga västra Sveriges industrihistoriska arv.

Nu arbetar tre grupper med konkreta frågor som kurser och forskning, att kartlägga register, arkiv och miljöer. På sikt ska bevarandeförslag läggas fram.

Medlemmarna består av museer, arkiv, företag, fackföreningar, hembygdsföreningar samt enskilda personer.

The Industrial Heritage

Ett internationellt seminarium kring det industrihistoriska kulturarvet ägde rum i Stockholm och Norrköping den 11-13 september.

Föreläsarna berättade om aktuella projekt och satsningar i sina respektive länder: det ekomuseilikhande Teknik- och vetenskapsmuseet i spanska Katalonien, nätverket Nektar och arbetet med den gigantiska Völklinger Hütte i Tyskland, National Museum of Labour History och Peoples History Museum i Manchester i England, ombyggnaden av Åminnefors bruk i Finland till forskningsstation, återanvändning av industribyggnader Odense i Danmark, samt principer för interpretation. Flera studiebesök gjordes också.

Arrangörer var Tekniska museet, Arbetets museum och Industrihistoriskt forum inom ramen för Kulturhuvudstadsåret.

Spännande utflykt och årsmöte i Hälsingland

Prisutdelningen i Born den 21 november är bara början! Under eftermiddagen följer extra årsmöte samt en rundresa till industrihistoriska miljöer i Ovanåkers kommun.

Efter lunch på Alfta Gästgiveri, besöker vi några olika vattendrivna anläggningar. Sådana kunde förr utgöra en del av en typisk hälsingegård, dvs kvarn, linberedningsverk, tröska och spånhyvel. Dessutom får vi se plywoodfabriken Edsbyns träförädling.

Kostnad: resa och lunch 200 kronor. SIMs buss utgår från Läns museet i Gävle. Bilburna betalar endast lunch.

Anmälan: senast 18 november till Läns museet Gävleborg. Tel 026 - 65 56 00.

PÅ SIMs AGENDA

Grimeton prisat

Radiostationen Grimeton i Halland blev *Årets industriminne 1997* men priset delades ut den 28 maj i år av SIMs ordförande Kersti Morger. Landshövding Karin Starrin överlämnade sedan priset till Kenneth Karlberg, VD i Telia Mobile AB, som äger och förvaltar stationen.

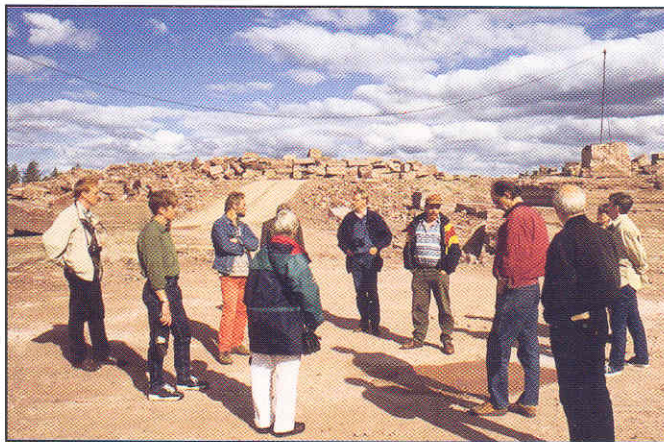
Den unika långvågssändaren från 1920-talet startades och budskapet sändes ut över världen via morse. Svar kom från platser i Tyskland, England, USA och Sverige.

Därefter följde ett seminarium där representanter för forskning och kulturmiljövård diskuterade problem och möjligheter i samband med bevarandet av anläggningen.

Årsmötet i Älvdalen

Svenska industriminnesföreningens årsmöte ägde rum i Älvdalen den 6-7 juni. Där föreslogs bland annat en stadgeändring varför ett extra årsmöte kommer att äga rum den 21 november för att fastställa ändringen. (*Se separat inbjudan.*)

Älvdalens Nya Porfyrverk i Västäng fick SIMs diplom 1997, och porfyrens miljöer stod förstas i centrum för det innehållsrika exkursionsprogram som kommunantikvarie Ingegerd Sundqvist tagit fram. Förutom besök på Profyrmuseet, det nya porfyrverket och porfyrbrotten i Blyberg tittade mötet på det sandstensindustrin i Mångsbodarna samt Långö liebruk.

Mötesdeltagare i kvartsitbrottet. Vår värd Ingegerd Sundqvist längst till höger. Foto: Eva Dahlström.

Det är enkelt att bli medlem i SIM. Pg 77 02 42 - 6.
150 kronor för enskilda. 300 kronor för företag och organisationer.

EN NY BOK

Miljön som minne.
Att göra historien levande i landskapet.

Jan af Geijerstam
Riksantikvarieämbetet, 1998.
Inb, 140 sidor.

Boken bör kunna fungera som handbok för lokala museer

och hembygdsföreningar i arbetet med kulturarvet. Den skildrar hur man ska tolka och levandegöra 'history where it happened', dvs miljöer ute i fält, där de finns. Det är dessutom en vacker bok med luftig typografi och många fotografier.

Författaren skildrar inledningsvis kulturmiljövårdens historia, kulturpolitikens mål och urvals-

principer som en allmän introduktion. Därefter redogör han för det ideala projektets faser, då det handlar om att sätta upp klara mål för sin verksamhet, mål som rör vad, för vem, när och hur man ska berätta, samt uppföljning.

Många konkreta exempel visar hur man kan arbeta med rummet, skyltning, visningar, rekonstruktioner och effekter.

NYHETSBRV FRÅN SIM, nr 3 1998

Ansvarig utgivare: styrelseordförande Kersti Morger, Liesta 5099, 762 00 RIMBO. Tel och fax: 0175 - 681 70.
Medlemsärenden och beställning: Carl-Magnus Gagge, Länsmuseum Gävleborg, Box 746, 801 28 GÄVLE.
Tel 026 - 65 56 04. Fax 026 - 65 56 29.

Redaktion, text & form: Gunilla Strömberg, Knutsgatan 11 A, 722 14 VÄSTERÅS. Tel och fax: 021 - 14 83 73.